

آینده پژوهی جایگاه خانواده در ایران قوی: بررسی نگرش دانشجومعلمان دختر به مسئله جوانی جمعیت (مطالعه موردی: استان تهران)^۱

عاطفه عبدی لیفکوئی^۲

علیرضا کریمی^۳

چکیده

پژوهش حاضر، با هدف آینده پژوهی جایگاه خانواده در ایران قوی انجام گردید؛ این پژوهش، پس از ۱۴ مصاحبه، به اشباع نظری رسید. مصاحبه به روش نیمه ساختاریافته انجام پذیرفت. روش تحلیل آن، تحلیل محتوای مضمونی انتخاب شد. جامعه آماری این پژوهش را دانشجومعلمان دختر دانشگاه فرهنگیان استان تهران تشکیل داده‌اند. نمونه‌گیری با استفاده از شیوه نمونه‌گیری هدفمند انجام شد. حجم نمونه بر اساس دستیابی به سطح اشباع نظری تعیین گردید. جهت برخورداری پرسش‌های مصاحبه از اعتبار کافی، تنها بر یک سؤال اکتفا نگردید، بلکه از چندین سؤال جهت فهم پرمایه مطالب استفاده شد. همچنین این پرسش‌ها به تأیید چندین تن از اساتید صاحب‌نظر رسید. تجزیه و تحلیل داده‌ها، پس از اتمام جمع‌آوری داده‌ها، با نرم‌افزارهای آماری Excel و Spss ورژن ۲۵ انجام پذیرفت. نتایج پژوهش حاکی از آن است که عوامل آسیب به فرزندآوری مادران شاغل در بدنه آموزش و پرورش، از دیدگاه دانشجومعلمان دختر استان تهران به‌عنوان مادران آینده کشور، عبارت‌اند از: فضای مجازی مدیریت نشده برای کودکان در زمان حضور مادر در محل کار، عدم تربیت دینی کافی در مهدکودک‌ها، حجم کاری زیاد و ناتوانی مادر در تفکیک کار و مدرسه، مشکلات مرخصی مادران شاغل و انتقالی معلمان و نبود مشوق‌های

۱. تاریخ وصول: ۱۴۰۱/۰۶/۱۱

تأیید نهایی: ۱۴۰۲/۰۳/۲۴

۲. دبیر آموزش و پرورش. ایران. تهران (نویسنده مسئول)

abdiatefeh619@gmail.com

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات فرهنگی دانشگاه علامه طباطبائی

لازم و مناسب جهت فرزندآوری زوجین فرهنگی جوان. علاوه بر آن، آسیب‌ها و تبعات کاهش جمعیت کشور در آینده، به ترتیب شامل: کمبود نیروی دفاعی کشور، نیروی کارآمد صنعتی و نیروی انسانی با ۴۶٪، ازکارافتادن کسب‌وکارها با ۲۲٪، فروپاشی نظام خانواده و پیری جمعیت، ازبین‌رفتن مفهوم خاله، عمه و... در آینده و ناآشنایی فرزندان با این نسب‌ها، کاهش نشاط اجتماعی و نوآوری با ۹٪ و به‌کارگیری اتباع خارجی در امور کشور و تضعیف دین و فرهنگ با ۵٪ می‌شود. یافته‌های این پژوهش، به جهت اینکه مسائل را از زاویه دید خود دانشجومعلم‌ان جوان و نیازسنجی مستقیم آنان، مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهد، می‌تواند به‌عنوان نقشه راهی برای برنامه‌ریزان و صاحب‌نظران حوزه جمعیتی کشور قرار گیرد، تا بدین طریق، افق‌های جدیدی برای ایران قوی به وجود آید.

واژه‌های کلیدی: ایران قوی، آینده‌پژوهی، جوانی جمعیت، دانشجومعلم‌ان، سیاست‌های کلی جمعیتی.

۱. مقدمه

راهبردی‌سازی «ایران قوی» از جمله مسائلی است که همواره در بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به آن تأکید شده است. در واقع، این راهبرد، با رویکرد توسعه-محورانه، انقلابی و جهادی خود، در دهه پنجم نظام جمهوری اسلامی ایران، می‌تواند کشور را در مسیر توسعه و امنیت پایدار قرار دهد. راهبرد «ایران قوی» حوزه‌های مختلفی را در بر می‌گیرد که هر حوزه دارای شاخص‌های مخصوص به خود است؛ در این میان، شاخص فرهنگی دربرگیرنده آرمان‌های انقلاب اسلامی است که این آرمان‌ها، تنها از طریق انتقال فرهنگ درست به نسل جوان محقق خواهند شد. در حقیقت یکی از عوامل مهم اقتدار و از پایه‌های اصلی قدرت و رشد اقتصادی و اجتماعی هر کشور، جوانی جمعیت محسوب می‌شود (منتظری و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۰)؛ بنابراین باید بیان شود که تحقق ایران قوی با داشتن جمعیتی جوان و انقلابی محقق خواهد شد. اهمیت این امر، و نقش بنیادین خانواده در تربیت نسل جوان، به‌گونه‌ای است که تغییر ساختار جمعیتی ایران، همواره از مسائل مهم رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) انگاشته می‌شود. «یکی از خطراتی که وقتی انسان درست به عمق آن فکر می‌کند، تن او می‌لرزد، مسئله جمعیت است... مسئله جمعیت را جدی بگیرید. جمعیت جوان کشور دارد کاهش پیدا می‌کند؛ یک جایی خواهیم رسید که دیگر قابل علاج نیست؛ یعنی مسئله جمعیت از آن مسائلی نیست که بگوییم حالا ده سال دیگر فکر می‌کنیم. نه! اگر چند سال بگذرد، وقتی نسل‌ها پیر شدند، دیگر قابل علاج نیست» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با اعضای شورای عالی فرهنگی، مورخ ۱۳۹۲/۰۹/۱۹). بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران، تا سال ۱۳۳۵ هجری شمسی (اولین سرشماری عمومی نفوس) اطلاع دقیقی از جمعیت ایران وجود ندارد. جمعیت ایران، در نخستین سرشماری، حدود ۱۹ میلیون نفر و در سرشماری سال ۱۳۹۵ (آخرین سرشماری) حدود ۸۰ میلیون نفر شمارش شد. به عبارتی در مدت ۶۰ سال گذشته، جمعیت ایران ۴/۲ برابر شده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

جدول ۱: جمعیت ایران و متوسط رشد سالانه آن: ۱۳۳۵-۱۳۹۵

متوسط رشد سالانه			
سال	جمعیت	دوره	درصد
۱۳۳۵	۱۸۹۵۴۷۰۴	-	-
۱۳۴۵	۲۵۷۸۸۱۷۲۲	۱۳۳۵-۱۳۴۵	۳/۱۳
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	۱۳۴۵-۱۳۵۵	۲/۷۱

۳/۹۱	۱۳۵۵-۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۳۶۵
۱/۹۶	۱۳۶۵-۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱۳۷۵
۱/۶۲	۱۳۷۵-۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱۳۸۵
۱/۲۹	۱۳۸۵-۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۱۳۹۰
۱/۲۴	۱۳۹۰-۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۱۳۹۵

مأخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن

اما سرعت کاهش باروری در نیمه دوم دهه ۱۳۶۰ و اوایل دهه ۱۳۷۰ به اندازه‌های چشمگیر بود که تعبیر «انقلاب باروری» در مورد آن مصداق پیدا کرده است (عباسی-شوازی و همکاران، ۲۰۰۹). متأسفانه در سال‌های اخیر، روند باروری در کشور شیب نزولی داشته است. بررسی‌های انجام شده حاکی از آن است که نرخ باروری کلی از ۱/۲ در سال ۱۳۹۵ به ۱/۷۴ در سال ۱۳۹۸ رسیده است و در سال ۱۳۹۹ این روند همچنان ادامه داشته و با شیوع بیماری کووید ۱۹ از پایان سال ۱۳۹۸، انتظار می‌رود به دنبال بحران اقتصادی و شرایط خاص کنترل این بیماری، روند کاهش می‌زاد موالیید در کشور همچنان تداوم داشته باشد (نجاتی، شکیبایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۹۴-۲۹۵). همچنین نتایج پیش‌بینی‌های اخیر سازمان ملل در سال ۲۰۱۷ در مورد تحولات حجم جمعیت ایران (در قالب سه سناریوی رشد بالا، متوسط و پایین) نشان می‌دهد که در صورت تحقق سناریوی حد پایین، جمعیت ایران تا سال ۱۴۳۰ به حدود ۸۳ میلیون نفر با شاخص سالخوردگی ۳۶/۱ درصد و در صورت تحقق الگوی رشد متوسط به حدود ۹۳ میلیون نفر با شاخص سالخوردگی ۳۲/۱ درصد و در سناریوی رشد بالا به ۱۰۴ میلیون نفر با شاخص سالخوردگی ۲۸/۷ درصد خواهد رسید (سازمان ملل، ۲۰۱۷).

جدول ۲: پیش‌بینی جمعیت کل کشور با چهار سناریو: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰ (فتحی، ۱۳۹۹: ۱۵)

سناریو اول	سناریو دوم	سناریو سوم	سناریو چهارم	سال‌های پیش‌بینی
افزایش میزان باروری کل به بالاتر از سطح جانشینی (۲/۶ فرزند)	تثبیت میزان باروری کل (۲/۱ فرزند)	کاهش شدید باروری (۱/۵ فرزند)	کاهش باروری با شیب ملایم (۱/۹ فرزند)	
۸۰/۰۳۸/۱۶۷	۸۰/۰۳۸/۱۶۷	۸۰/۰۳۸/۱۶۷	۸۰/۰۳۸/۱۶۷	۱۳۹۵
۸۵/۱۵۹/۳۳۰	۸۴/۹۷۴/۰۵۲	۸۴/۷۸۵/۳۴۴	۸۴/۹۱۲/۲۹۳	۱۴۰۰
۸۹/۹۹۱/۱۲۴	۸۹/۲۳۶/۲۴۴	۸۸/۵۴۱/۰۹۹	۸۹/۰۲۲/۴۰۶	۱۴۰۵
۹۴/۴۷۲/۰۰۳	۹۲/۸۲۱/۳۶۰	۹۱/۱۴۱/۳۰۱	۹۲/۳۳۸/۹۰۶	۱۴۱۰

۹۵/۱۰۳/۹۸۵	۹۳/۰۰۳/۰۹۱	۹۶/۰۰۹/۰۰۱	۹۸/۹۵۸/۸۷۶	۱۴۱۵
۹۷/۵۹۰/۸۹۶	۹۴/۴۲۸/۰۵۰	۹۹/۰۱۳/۶۱۳	۱۰۳/۵۶۵/۷۶۴	۱۴۲۰
۹۹/۷۸۸/۴۸۸	۹۵/۳۰۴/۲۱۸	۱۰۱/۷۸۱/۴۷۴	۱۰۸/۱۴۸/۲۴۰	۱۴۲۵
۱۰۱/۳۹۲/۳۲۰	۹۵/۳۱۷/۶۴۶	۱۰۴/۰۱۷/۵۸۸	۱۱۲/۴۷۵/۴۵۸	۱۴۳۰

در پی این امور و مسأله جمعیت جوان و سرمایه انسانی، موجب گردید تا مقام معظم رهبری (مدّ ظلّه العالی) با درایت خود، «سیاست‌های کلی جمعیتی» (۳۰ اردیبهشت ۱۳۹۳) را براساس بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی و پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام، ابلاغ نمایند. بر اساس متن این ابلاغیه، مقام رهبری، صراحتاً به اهمیت مقوله جمعیت در اقتدار ملی تأکید فرمودند: «با عنایت به اهمیت مقوله جمعیت در اقتدار ملی؛ و با توجه به پویندگی، بالندگی و جوانی جمعیت کنونی کشور به عنوان یک فرصت و امتیاز؛ و در جهت جبران کاهش نرخ رشد جمعیت و نرخ باروری در سال‌های گذشته، سیاست‌های کلی جمعیت ابلاغ می‌گردد. با در نظر داشتن نقش ایجابی عامل جمعیت در پیشرفت کشور، لازم است برنامه‌ریزی‌های جامع برای رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور متناسب با سیاست‌های جمعیتی انجام گیرد. همچنین ضروری است با هماهنگی و تقسیم کار بین ارکان نظام و دستگاه‌های ذیربط در این زمینه، اقدامات لازم با دقت، سرعت و قوت صورت گیرد و نتایج رصد مستمر اجرای سیاست‌ها گزارش شود» (سیاست‌های کلی جمعیتی، ابلاغیه مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳/۰۲/۳۰). در راستای اجرای سیاست‌های کلی جمعیت، «سند ملی صیانت از جمعیت» تحت عنوان نقشه راه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی جهت اقدامات گسترده‌تر صادر گردید. همچنین در پی آن، به دنبال رسیدن کشور به راهبرد ایران قوی و داشتن جوانانی سالم، در آبان ۱۴۰۰ «قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» از سوی مجلس شورای اسلامی ابلاغ گردید؛ که در این طرح، تسهیلات بهداشتی، معیشتی، اقتصادی و آموزشی برای خانواده‌ها در نظر گرفته شد (قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، ۱۴۰۰). این قانون با هدف افزایش نرخ باروری کلی به بیش از سطح جانشینی و ارتقای شاخص‌های کیفی در راستای تحقق سیاست‌های کلی جمعیت از خانواده‌های دارای حداقل سه فرزند، ولادت‌های جدید، زوجین نابارور، زنان باردار و مادران دارای فرزند زیر ۲ سال و ... تصویب شد. این قانون مشتمل بر هفتاد و سه ماده و هشتاد و یک تبصره، در جلسه مورخ ۱۴۰۰/۰۷/۲۴ کمیسیون مشترک طرح جوانی جمعیت و حمایت از خانواده مجلس

شورای اسلامی طبق اصل هشتاد و پنجم قانون اساسی تصویب شد و پس از موافقت مجلس با اجرای آزمایشی آن به مدت هفت سال در تاریخ ۱۰/۰۸/۱۴۰۰ به تأیید شورای نگهبان رسید (مدیحی و نحی، ۱۴۰۱: ۱۳). مقام معظم رهبری همواره راه رسیدن به تمامی این طرح‌ها تأکید داشته‌اند که، باید در تمام طرح‌ها خانواده مبنا و محور باشد؛ «مسأله‌ی مادری، مسأله‌ی همسری، مسأله‌ی خانه و خانواده، مسائل بسیار اساسی و حیاتی است. در همه‌ی طرح‌هایی که ما داریم، بایستی «خانواده» مبنا باشد؛ یعنی شما اگر بزرگ‌ترین متخصص پزشکی یا هر رشته‌ی دیگری بشوید، چنانچه زن خانه نباشید، این برای شما یک نقص است. کدبانوی خانه شما باید باشید؛ اصلاً محور این است. اگر بخواهیم تشبیه ناقصی بکنیم، باید به ملکه‌ی زنبور عسل تشبیه کنیم» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای شورای فرهنگی، اجتماعی زنان، مورخ ۰۴/۱۰/۱۳۷۰).

همچنین متفکر برجسته اسلام، استاد مرتضی مطهری، نیز به جایگاه زن در سازندگی کشور اذعان داشته‌اند؛ «زن اساس و ریشه‌ی همه نیکی‌هاست؛ نقش کلیدی مادران در فرهنگ‌سازی موجب شده تا در نظام تربیتی و حقوقی اسلام تأکید و اهمیتی ویژه به حقوق مادران شود، در آموزه‌های دینی ضمن تأکید بر مقام والای مادری و جایگاه زن به ضرورت احترام نسبت به برآوردن حقوق مادران و توجه بسیار به سلامت جسمانی، روحی و روانی وی شده است؛ چرا که سلامت جامعه به سلامت خانواده و نشاط، اقتدار و پویایی خانواده به مادر وابسته است. نقش محوری مادر در سازندگی کشور بر هیچ‌کس پوشیده نیست» (مطهری، ۱۳۷۴). «آینده‌پژوهی دانش و معرفت شکل بخشیدن به آینده، به شیوه‌ای آگاهانه، عاملانه و پیش‌دستانه است و انسان را از غافلگیری در برابر توفان سهمگین تغییرات و پیشرفت‌های سرسام‌آور محافظت می‌کند» (پدرام، ۱۳۹۳: ۱۶). در خصوص آینده‌پژوهی جمعیت، پژوهش‌هایی صورت پذیرفته است که عبارتند از: اصفهانی، پدرام و ریسی‌وانانی (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان «آینده‌پژوهی ساختار جمعیتی جمهوری اسلامی ایران از منظر دفاعی امنیتی تا افق ۱۴۳۰» با هدف بین آینده ساختار جمعیتی جمهوری اسلامی ایران از منظر دفاعی امنیتی در افق ۱۴۳۰، آینده‌های محتمل را تصویرسازی نموده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که، از آنجایی که جمعیت یکی از مؤلفه‌های اساسی و بنیادین در شکل‌گیری و کیفیت ساختار دفاعی-امنیتی کشور است و تحولات جمعیت موجب دگرگونی ساختار دفاعی-امنیتی می‌شود، بنابراین این موضوع می‌تواند حوزه دفاع و امنیت کشور را با تهدیدهایی

مواجه کند. همچنین عسگری، عزیزآبادی، نوابخش و صالحی‌امیری (۱۳۹۷) در تحقیق خود تحت عنوان «آینده‌پژوهی سرمایه فرهنگی در خانواده ایرانی به روش مدل‌سازی» به واکاوی آینده‌پژوهی سرمایه فرهنگی خانواده با استفاده از روش مدل‌سازی به صورت کاربردی و پیمایشی پرداخته‌اند. یافته های پژوهش پس از تحلیل عامل ساختاری، مشخص‌کننده وزن و اهمیت سنجه‌هایی در مدل مفهومی شدند تا با برنامه‌ریزی‌هایی در جهت ارتقاء آن‌ها، به آینده دلخواه سرمایه فرهنگی در خانواده ایرانی دست یابیم. صادقی، عباسی‌شوازی و محمودیانی (۱۳۹۴) در مقاله پژوهشی خود با عنوان «تورم جوانی جمعیت در ایران: خلأهای تحقیقاتی و الزامات سیاسی» به بررسی وضعیت و مسائل جوانان، خلأهای تحقیقاتی و الزامات سیاستی آن در ایران پرداختند. نتایج این بررسی نشان داد، بیشتر مطالعات انجام گرفته در حوزه آسیب‌ها، انحرافات و مسائل اجتماعی جوانان بوده است. علاوه بر این، مطالعات مورد بررسی به حوزه‌هایی از جمله تحصیلات و اشتغال جوانان، اوقات فراغت، ازدواج و تشکیل خانواده، مشارکت اجتماعی، هویت، رفتارهای پرخطر، اینترنت، رسانه‌ها و دنیای مجازی، دینداری، روابط بین نسلی، مهاجرت و جابجایی، معاشرت و روابط دوستی دختر و پسر قبل از ازدواج پرداخته‌اند. این مقاله بر این نکته تأکید دارد که تورم جوانی جمعیت نه تنها به لحاظ وزن جمعیتی، بلکه از نظر اقتصادی، اجتماعی و سیاستی نیز حائز اهمیت و سیاست گذاری است. علاوه بر آن، مشفق و حسینی (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان «آینده‌پژوهی تغییرات جمعیتی ایران طی دوره ۱۳۹۰ تا ۱۴۲۰» به بررسی آینده‌شناسی جمعیت ایران پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که، باروری زیر سطح جانشینی (کمتر از ۲.۱ فرزند زنده برای هر مادر) در ایران تداوم خواهد داشت، که این خود لزوم برنامه‌ریزی آینده‌نگرانه را برای مدیریت سالمندی در کشور روشن می‌سازد. همچنین بهبود و استحکام بنیان خانواده و ترویج ارزش‌های دینی و اسلامی که بیشتر خانواده‌محور هستند، به ارتقای سطح باروری و ترمیم هرم سنی جمعیت کمک خواهد کرد. همچنین کوششی و قربانی (۱۳۹۱) در تحقیق خود با عنوان «مطالعه جمعیت‌شناختی تأثیر جوان همسری بر ازدواج دختران» به بررسی تأخیر در ازدواج مردان و الگوهای همسرگزینی سنی آن‌ها و اثر آن بر تأخیر در ازدواج و افزایش ریسک تجرد زنان پرداختند؛ یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که، تأخیر در ازدواج مردان با کاهش تقاضای ازدواج در سنین پایین‌تر، از یک سو به تأخیر در ازدواج دختران و از سوی دیگر با توجه به تمایل مردان به ازدواج با زنان جوان‌تر و کاهش

جالب توجه احتمال ازدواج زنان در سنین بالاتر، می‌تواند به افزایش ریسک تجرد در میان دختران منجر شود. سیپرایان^۱ (۲۰۱۴) نیز در پژوهشی با عنوان «برخی ملاحظات در پویایی جمعیت و پایدار نگه‌داشتن نظام امنیت اجتماعی در کشور رومانی» با هدف احصاء مؤلفه‌های پایدار نگه‌داشتن امنیت اجتماعی در کشور رومانی به این نتیجه رسیده است که از آغاز ۱۹۹۰ مهاجرت افزایش چشمگیر داشته و امروزه فقط در اتحادیه اروپا ۲/۷ میلیون نفر از مردم کشور رومانی وجود دارد. بررسی‌ها نشان‌دهنده تأثیر این تحول بر نظام امنیت اجتماعی رومانی است. با بررسی‌های صورت گرفته، پژوهش حاضر، اولین مطالعه‌ای است که، به بررسی و واکاوی مسائل جوانی جمعیت از دیدگاه دانشجومعلمان دختر، مادران آینده کشور، با تأکید بر «خوب زیستن در ایران قوی» می‌پردازد؛ لذا نتایج این تحقیق، آسیب‌ها، چالش‌ها و مسائل آینده یک مادر شاغل، که هم باید فرزندان خود را پرورش و هم باید نسل آینده را تعلیم دهد، از زاویه دید خود دانشجومعلمان دختر و نیازسنجی مستقیم آنان، مورد بررسی و تحلیل قرار داده است، می‌تواند نقشه راهی برای برنامه‌ریزان و صاحب‌نظران حوزه جمعیت و بهداشت قرار گیرد تا بدین طریق، با آسیب-شناسی این امر، از مشکلات احتمالی که ممکن است در آینده، بدنه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و امنیتی کشور به وجود آورند جلوگیری به عمل آید. چرا که امروزه با توسعه کشور در ابعاد مختلف، زنان بیش از پیش پا به عرصه اشتغال و بازار کار گذاشته‌اند و در کنار مادری، همسری و خانه‌داری، به کار در مشاغل مختلف جامعه مشغول شده‌اند. «زنان علاوه بر اشتغال در بیرون از خانه بار اصلی مسئولیت کار خانگی را نیز به دوش می‌کشند و این بار مسئولیت در تعطیلات پایان هفته زیاد می‌شود؛ این خود پیامدهای جمعیت‌شناختی مهمی در باروری دارد. ترکیب کار خانه با اشتغال در خارج از خانه سبب می‌شود فشار مضاعفی بر این زنان وارد شود که این امر تمایل به فرزندآوری آن‌ها را کم می‌کند» (مک‌گینیتی و راسل^۲، ۲۰۰۸). در میان مشاغل، معلمی از جمله مشاغلست که با نسل جوان، سروکار دارد و دانش‌آموزان کشور، پس از خانواده، بیش‌ترین ارتباط را در مدرسه و با معلمان خود که الگوی حقیقی آنان است، دارند. بنابراین زنانی که به شغل معلمی مشغول‌اند، در کنار تربیت فرزندان خود، تربیت نسل آینده را نیز بر عهده دارند. در حقیقت، آموزش و پرورش شرط تحقق ایران قوی است و این در گرو دست‌ان معلمان،

---

1. Cipirian

2. McGinnity, F., & Russell, H.

بخصوص زنان معلم است؛ چرا که معلمان زن، نیاز است به ارزش‌ها و اصول مادری، همسری و معلمی آراسته و پایبند باشند. «تشکیل هویت نسل جدید به دست معلم است؛ نقشی پررنگ‌تر از نقش خانواده و پدر و مادر» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از معلمان، مورخ ۱۳۸۴/۰۲/۱۲). از آنجایی که مسیر ورود به عرصه معلمی، جذب شدن از طریق دانشگاه فرهنگیان است، و با توجه به اینکه دانشجویان این دانشگاه از ۱۸ سالگی، به استخدام رسمی اداره آموزش و پرورش در می‌آیند، نتیجه خواهیم گرفت که، این دانشگاه نقش مهم و راهبردی در پرورش معلمانی فکور را دارا است؛ زیرا دانشجویان دختر دانشگاه فرهنگیان، مادران شاغل آینده کشورند؛ آنان می‌بایست در کنار پرورش فرزندان صالح، نسل آینده کشور را نیز تربیت نمایند. بنا بر این ضرورت، دانشگاه فرهنگیان بستری مناسب، جهت راهبردی ساختن ایران قوی محسوب می‌شود؛ چرا که اگر دانشجویان دختر این دانشگاه، به مهارت‌ها، دانش‌ها و تخصص‌های شاد زیستن آراسته بشوند، در آینده، خواهند توانست با افزایش ظرفیت‌های خود، مادری را در کنار معلمی، بپذیرند و جوانی جمعیت را، به‌عنوان بستر خلاقیت و نوآوری در ابعاد مختلف کشور در خود و دانش‌آموزان خود درونی‌سازی نمایند. بنابر اهمیت فراوانی که دانشجویان دختر، به‌عنوان مادران شاغل آینده کشور، در آینده‌ی تعلیم و تربیت و جمعیت کشورمان دارد، نگارندگان بر آن شدند تا با هدف شناسایی نیازها، چالش‌ها، مشکلات دانشجویان دختر دانشگاه فرهنگیان نسبت به فرزندآوری خود در آینده و بررسی نگرش آن‌ها به مسأله جوانی جمعیت، پژوهش حاضر را انجام دهند. چرا که پژوهش‌های این‌چنینی که آسیب‌ها را از ریشه و از دیدگاه قشر مادران شاغل آینده، مورد واکاوی قرار می‌دهند و دیدگاهی نسبت به مشکلات آینده، فراروی صاحب‌نظران قرار می‌دهد، به طرق گوناگون می‌توانند موجب تقویت امنیت و توسعه کشور گردد، و افق‌های تازه‌ای را پیش‌روی صاحب‌نظران جهت راهبردی ساختن ایران قوی با خانواده‌ای سالم و جمعیتی جوان قرار دهد. به منظور تحقق اهداف، پرسش‌های پژوهش به شرح زیر بیان می‌شود: از دیدگاه دانشجویان دختر دانشگاه فرهنگیان، عوامل کاهش جمعیت کشور کدامند؟ از دیدگاه دانشجویان دختر دانشگاه فرهنگیان، مهم‌ترین آسیب به فرزندآوری معلمان شاغل چه آسیب‌هایی هستند؟ چه راهکارهایی جهت جبران آسیب‌های فرزندآوری و رسیدن به ایران قوی وجود دارد؟

۲-۱- روش‌شناسی پژوهش

نوع پژوهش حاضر بر اساس اهداف مشخص‌شده توسعه‌ای-کاربردی است؛ چرا که از یک‌سو نتایج حاصل از این پژوهش تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی برای برنامه‌ریزی مناسب و معقول در سطح ملی را مسیر می‌کند و از سوی دیگر به توسعه دانش در موضوع پژوهش و شرح و تبیین دقیق آن پرداخته و جلوه ناشناخته را کشف می‌نماید. رویکرد این پژوهش کیفی است و در پی جمع‌آوری داده‌های کیفی به‌منظور مفهوم‌سازی و ارائه تحلیل‌های تجویزی است. در پژوهش حاضر، آن بخش از مختصات جمعیتی که بر حوزه جایگاه خانواده در ایران قوی و نگرش دانشجومعلم‌ان دختر به مسأله جوانی جمعیت کشور تأثیرگذارند، مورد واکاوی و تجزیه‌وتحلیل قرار می‌گیرند.

جامعه آماری این پژوهش را دانشجومعلم‌ان دختر دانشگاه فرهنگیان استان تهران تشکیل داده‌اند. از ویژگی‌های مهم جامعه آماری پژوهش اینکه، این افراد، مادران آینده کشور خواهند بود و به دلیل شغل معلمی، موظف‌اند نه ماه از سال را، در کنار مادری و خانه‌داری، به شغل معلمی بپردازند. در پژوهش حاضر سعی گردید، از دانشجومعلم‌ان دختر ورودی‌ها و رشته‌های مختلف نمونه‌گیری به عمل آید.

جدول ۳- اطلاعات دانشجومعلم‌ان دختر؛ نمونه‌گیری شده جهت شرکت در پژوهش

تعداد اعضای خانواده	سال ورود به دانشگاه	سن	رشته	کد مصاحبه-شونده
۵	۱۳۹۸	۲۱	آموزش زبان عربی	۱
۴	۱۴۰۰	۱۹	آموزش شیمی	۲
۴	۱۳۹۷	۲۲	آموزش زبان عربی	۳
۵	۱۳۹۷	۲۳	آموزش زبان عربی	۴
۴	۱۴۰۰	۲۰	آموزش ادبیات فارسی	۵
۴	۱۳۹۷	۲۳	آموزش زبان عربی	۶
۴	۱۴۰۰	۱۹	آموزش تاریخ	۷
۴	۱۴۰۰	۱۹	آموزش ابتدایی	۸
۵	۱۳۹۷	۲۴	آموزش زبان عربی	۹
۴	۱۳۹۸	۲۰	آموزش ابتدایی	۱۰
۴	۱۳۹۷	۲۲	آموزش زبان عربی	۱۱
۴	۱۴۰۰	۲۰	آموزش الهیات	۱۲
۴	۱۳۹۸	۲۲	آموزش زبان انگلیسی	۱۳
۶	۱۳۹۷	۲۲	آموزش زبان انگلیسی	۱۴

نمونه‌گیری در این فاز کیفی پژوهش حاضر، مانند اکثر مطالعات کیفی با استفاده از شیوه نمونه‌گیری هدفمند است. حجم نمونه بر اساس دستیابی به سطح اشباع نظری تعیین گردید. منظور از اشباع در پژوهش‌های نظریه‌مبنایی، زمانی است که پژوهشگر در آن به طور ضمنی متوجه می‌گردد که داده‌های جدید، اطلاعات جدید یا شناخت بیشتری نسبت به مقوله‌ها به دست نمی‌دهد. در پژوهش حاضر، پس از ۱۲ مصاحبه اشباع نظری حاصل شد؛ اما جهت اطمینان تعداد ۲ مصاحبه دیگر اضافه شد که در مجموع ۱۴ نفر مورد بررسی قرار گرفتند. مصاحبه به روش نیمه‌ساختاریافته انجام پذیرفت. بدین طریق متن مصاحبه‌ها که پس از اخذ رضایت ضبط شده بودند؛ پیاده‌سازی، تحلیل و در مضامین کلی طبقه‌بندی شدند. پرسش‌های مصاحبه در بخش کیفی از اعتبار درونی و سازه‌ای برخوردار گردیدند؛ بدین منظور در مصاحبه، تنها بر یک سوال اکتفا نگردید؛ بلکه از چندین سوال جهت فهم پرمایه مطالب استفاده شد. همچنین این پرسش‌ها به تأیید چندین تن از اساتید صاحب‌نظر رسید. در این روش از سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده گردید که در طی این پژوهش، در فاز کیفی، عمده‌ترین آسیب‌ها، مشکلات و چالش‌های فرزندآوری در آینده شغلی معلمان از دیدگاه دانشجومعلمان دختر بررسی شد. هم‌زمان با جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل آن‌ها نیز صورت گرفت؛ پس از بازخوانی چندین باره هر مصاحبه، متون مربوط به درک هر فرد از آسیب‌ها و چالش‌ها در یک متن قرار داده شد تا واحد تحلیل تشکیل شود. سپس، واحدهای معنی‌دار متن کلی مشخص و از روی آن‌ها، واحدهای معنی‌دار خلاصه شده، استخراج گردید و در نهایت کدهای تحلیلی از آن‌ها به دست آمد. کدهای به‌دست‌آمده به‌دقت مطالعه و بر پایه تشابهات مفهومی، طبقه‌های کلی درون‌مایه‌ها استخراج گردید. روش تحلیل مصاحبه، تحلیل محتوای مضمونی انتخاب شد. به این صورت متن کلی مصاحبه به‌صورت طبقه‌بندی شده از درون‌مایه‌ها تا واحدهای معنی‌دار تنظیم شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها، پس از اتمام جمع‌آوری داده‌ها، با نرم‌افزارهای آماری Excel و Spss ورژن ۲۵ انجام پذیرفت.

۲. یافته‌های پژوهش

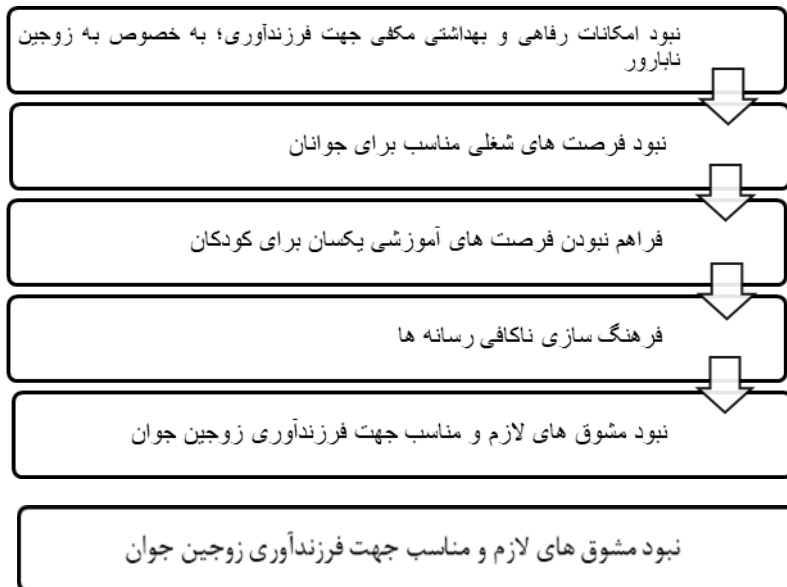
به‌منظور ارائه یافته‌های پژوهش، ابتدا مصاحبه با دانشجومعلمان دختر استان تهران عوامل کاهش جمعیت از دیدگاه آنان بیان شده است و پس از تحلیل و تحلیل این عوامل، عوامل آسیب به فرزندآوری معلمان، از دیدگاه دانشجومعلمان استان تهران به‌عنوان مادران آینده مورد واکاوی و تحلیل قرار خواهند گرفت و ضمن بیان آسیب‌ها و تبعات

کاهش جمعیت کشور در آینده، راهکارهای دانشجویان دختر استان تهران جهت جبران آسیب‌های فرزندآوری و وصول به ایران قوی بیان خواهند شد.

تحلیل داده‌های مصاحبه

در ادامه در قالب شکل شماره ۱، عواملی که موجب کاهش جمعیت در کشور می‌شوند را، از دیدگاه دانشجویان مورد مصاحبه، مورد واکاوی قرار خواهیم داد.

شکل ۱: عوامل کاهش جمعیت از دیدگاه دانشجویان دختر استان تهران

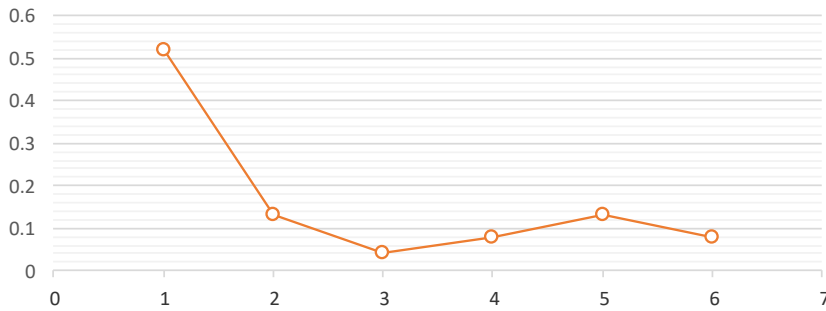
جدول ۴ - درصد هر یک از مؤلفه‌های عوامل کاهش جمعیت از دیدگاه دانشجویان دختر

ردیف	مؤلفه‌ها	میانگین	درصد
۱	نبود امکانات رفاهی و بهداشتی مکفی جهت فرزندآوری؛ به خصوص به زوجین نابارور	۰/۵۲	53%
۲	نبود فرصت‌های شغلی مناسب برای جوانان	۰/۱۳	14%
۳	فراهم نبودن فرصت‌های آموزشی یکسان برای کودکان	۰/۰۴	4%
۴	فرهنگ‌سازی ناکافی رسانه‌ها	۰/۰۸	8%
۵	نبود مشوق‌های لازم و مناسب جهت فرزندآوری زوجین جوان	۰/۱۳	13%
۶	نبود دوره‌های روان‌شناسی و کلاس‌های آموزشی جهت روشن‌سازی زوجین	۰/۰۸	8%

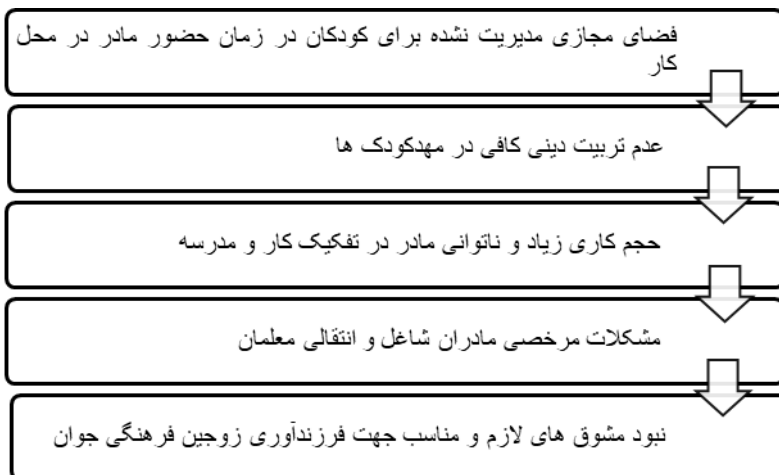
داده‌های به‌دست‌آمده از شکل ۱ و جدول ۳ بیانگر آن است که عوامل کاهش جمعیت در ایران، از دیدگاه دانشجومعلم‌ان دختر استان تهران، به ترتیب عبارت‌اند از: نبود امکانات رفاهی و بهداشتی مکفی جهت فرزندآوری؛ به‌خصوص به زوجین نابارور با ۵۳٪، نبود فرصت‌های شغلی مناسب برای جوانان با ۱۴٪، نبود مشوق‌های لازم و مناسب جهت فرزندآوری زوجین جوان با ۱۳٪، فرهنگ‌سازی ناکافی رسانه‌ها و نبود دوره‌های روان‌شناسی و کلاس‌های آموزشی جهت روشن‌سازی زوجین با ۸٪ و فراهم نبودن فرصت‌های آموزشی یکسان برای کودکان با ۴٪.

در ادامه، نگارندگان در قالب نمودار ۱، جایگاه و میزان هر یک از عوامل کاهش جمعیت در ایران، از دیدگاه دانشجومعلم‌ان دختر استان تهران را به تصویر کشیده‌اند:

شکل ۲: عوامل آسیب به فرزندآوری معلمان، از دیدگاه دانشجومعلم‌ان استان تهران به‌عنوان مادران آینده

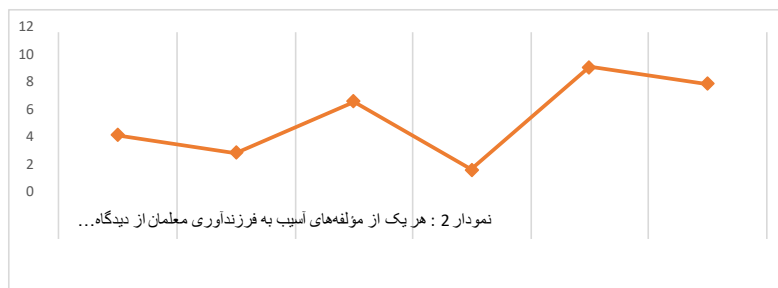
های عوامل کاهش جمعیت از دیدگاه دانشجومعلم‌ان دختر هر یک از مؤلفه: 1 نمودار

جدول ۵ - درصد هر یک از عوامل آسیب به فرزندآوری معلمان، از دیدگاه دانشجومعلمین استان تهران به‌عنوان مادران آینده

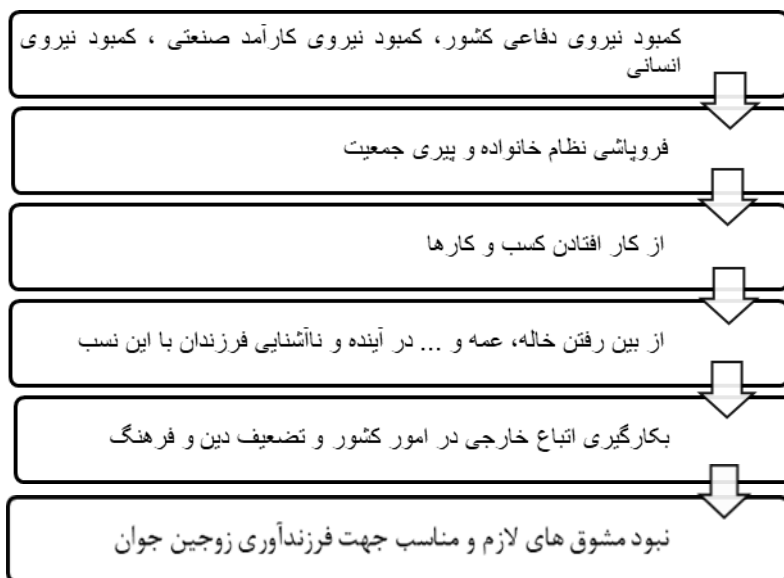
ردیف	مؤلفه‌ها	میانگین	درصد
۱	فضای مجازی مدیریت نشده برای کودکان در زمان حضور مادر در محل کار	۰/۳۶	14%
۲	عدم تربیت دینی کافی در مهدکودک‌ها	۰/۱۳	12%
۳	حجم کاری زیاد و ناتوانی مادر در تفکیک کار و مدرسه	۰/۵	19%
۴	فرهنگ‌سازی ناکافی رسانه‌ها	۰/۲۶	10%
۵	مشکلات مرخصی مادران شاغل و انتقالی معلمان	۰/۶۳	24%
۶	نبود مشوق‌های لازم و مناسب جهت فرزندآوری زوجین فرهنگی جوان	۰/۵۵	21%

داده‌های استخراج‌شده از شکل ۲ جدول ۴ اشاره به آن دارد که عوامل آسیب به فرزندآوری مادران معلم، از دیدگاه دانشجومعلمین استان تهران به‌عنوان مادران آینده کشور، عبارت‌اند از: فضای مجازی مدیریت نشده، برای کودکان در زمان حضور مادر در محل کار ۱۴٪، عدم تربیت دینی کافی در مهدکودک‌ها ۱۲٪، حجم کاری زیاد و ناتوانی مادر در تفکیک کار و مدرسه 19٪، مشکلات مرخصی مادران شاغل و انتقالی معلمان خانم ۲۴٪ و نبود مشوق‌های لازم و مناسب جهت فرزندآوری زوجین فرهنگی جوان ۲۱٪. در ادامه، نگارندگان در قالب نمودار ۲، جایگاه و میزان هر یک از آسیب به فرزندآوری معلمان، از دیدگاه دانشجومعلمین دختر استان تهران را به تصویر کشیده‌اند:

همچنین در ادامه، آسیب‌ها و تبعات کاهش جمعیت کشور در آینده، از دیدگاه دانشجومعلم‌ان دختر استان تهران پرداخته خواهد شد:

شکل ۳: آسیب‌ها و تبعات کاهش جمعیت کشور در آینده، از دیدگاه دانشجومعلم‌ان استان تهران

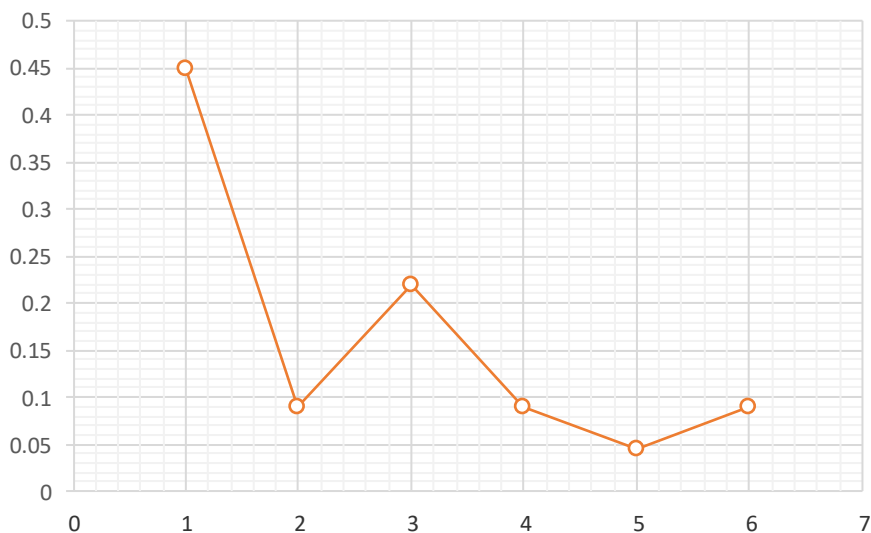
جدول ۶ - درصد هر یک از مؤلفه‌های آسیب‌ها و تبعات کاهش جمعیت کشور در آینده، از دیدگاه دانشجومعلم‌ان دختر

ردیف	مؤلفه‌ها	میانگین	درصد
۱	کمبود نیروی دفاعی کشور، کمبود نیروی کارآمد صنعتی، کمبود نیروی انسانی	۰/۴۵	٪ ۴۶
۲	فروپاشی نظام خانواده و پیری جمعیت	۰/۰۹۰	٪ ۹
۳	از کار افتادن کسب و کارها	۰/۲۲	٪ ۲۲
۴	از بین رفتن خاله، عمه و ... در آینده و ناآشنایی فرزندان با این نسب‌ها	۰/۰۹۰	٪ ۹
۵	به کارگیری اتباع خارجی در امور کشور و تضعیف دین و فرهنگ	۰/۰۴۵	٪ ۵
۶	کاهش نشاط اجتماعی و نوآوری	۰/۰۹۰	٪ ۹

اطلاعات حاصل از جدول ۵، حکایت از آن دارد که آسیب‌ها و تبعات کاهش جمعیت کشور در آینده، از دیدگاه دانشجومعلم‌ان دختر استان تهران به ترتیب شامل: کمبود نیروی دفاعی کشور، کمبود نیروی کارآمد صنعتی، کمبود نیروی انسانی با ٪۴۶،

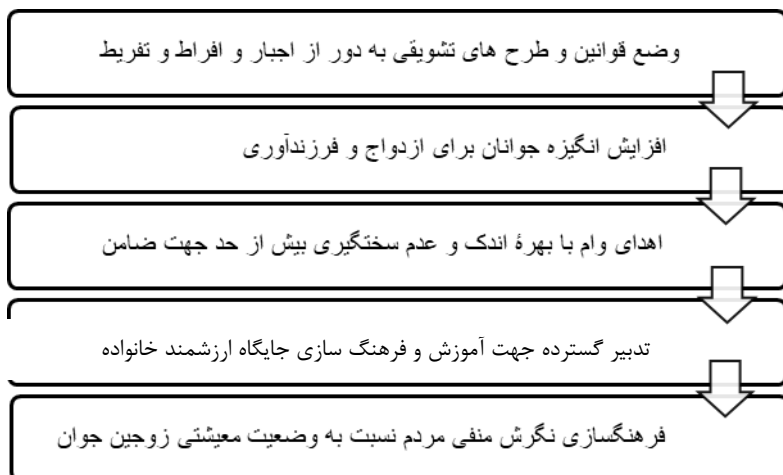
از کارافتادن کسب و کارها با ۲۲٪، فروپاشی نظام خانواده و پیری جمعیت، از بین رفتن خاله، عمه و... در آینده و ناآشنایی فرزندان با این نسب‌ها، کاهش نشاط اجتماعی و نوآوری با ۹٪ و به‌کارگیری اتباع خارجی در امور کشور و تضعیف دین و فرهنگ با ۵٪ می‌شود.

در ادامه، نگارندگان در قالب نمودار ۲، جایگاه و میزان هر یک از آسیب‌ها و تبعات کاهش جمعیت کشور در آینده، از دیدگاه دانشجویان دختر استان تهران را به ترسیم نمود

نمودار 3: مؤلفه‌های آسیب‌ها و تبعات کاهش جمعیت کشور در آینده، از دیدگاه دانشجویان دختر

شکل ۴ - راهکارهای دانشجویان دختر استان تهران جهت جبران آسیب‌های فرزندآوری و وصول به ایران قوی

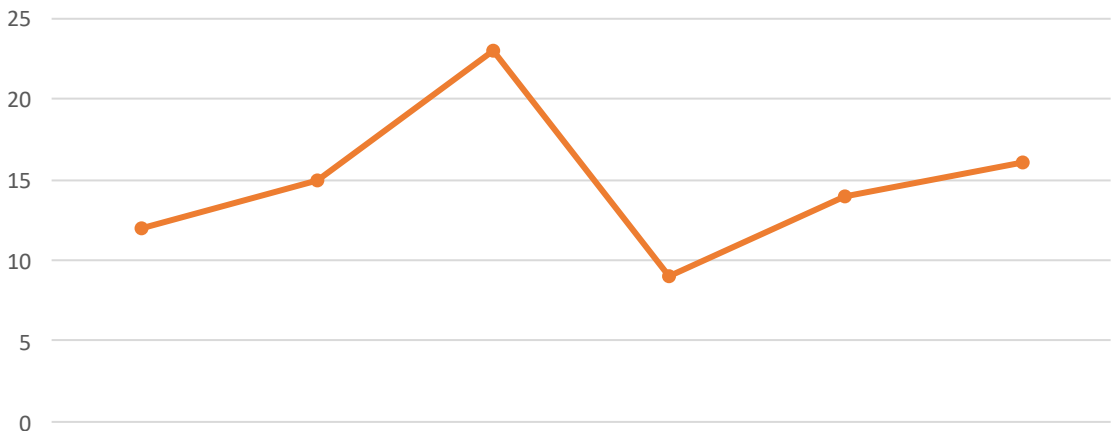

نبود مشوق های لازم و مناسب جهت فرزندآوری زوجین جوان

جدول ۷: درصد هر یک راهکارهای دانشجومعلمان دختر جهت جبران آسیب های فرزندآوری معلمان و وصول به ایران قوی

ردیف	مؤلفه ها	میانگین	درصد
۱	وضع قوانین و طرح های تشویقی به دوراز اجبار و افراط و تفریط	۰/۱۴	۱۳٪
۲	افزایش انگیزه جوانان برای ازدواج و فرزندآوری	۰/۱۹	۱۷٪
۳	اهدای وام با بهره اندک و عدم سخت گیری بیش از حد جهت ضامن	۰/۲۹	۲۶٪
۴	اختصاص مرخصی لازم به مادران شاغل در بدنه آموزش و پرورش	۰/۱۱	۱۰٪
۵	فرهنگ سازی نگرش منفی مردم نسبت به وضعیت معیشتی زوجین جوان	۰/۱۷	۱۶٪
۶	تدبیر گسترده جهت آموزش و فرهنگ سازی جایگاه ارزشمند خانواده	۰/۲۰	۱۸٪

در انتها از دانشجومعلمان دختر استان تهران، خواسته شد تا جهت وصول به ایران قوی و جبران آسیب فرزندآوری، راهکارهایی ارائه دهند؛ راهکارهای بیان شده عبارت بودند از: وضع قوانین و طرح های تشویقی به دوراز اجبار و افراط و تفریط با ۱۳٪، افزایش انگیزه جوانان برای ازدواج و فرزندآوری ۱۷٪، اهدای وام با بهره اندک و عدم سخت گیری بیش از حد جهت ضامن ۲۶٪، اختصاص مرخصی لازم به مادران شاغل در بدنه آموزش و پرورش ۱۰٪، فرهنگ سازی نگرش منفی مردم نسبت به وضعیت معیشتی زوجین جوان ۱۶٪، تدبیر گسترده جهت آموزش و فرهنگ سازی جایگاه ارزشمند خانواده ۱۸٪.

دختران سرزمین، مادران آینده کشورند؛ تربیت نسل آینده کشور در دستان این مادران، قرار دارد. حال آنکه دانشجومعلم‌ان دختر نه‌تنها، مادران آینده‌اند، بلکه پس از اتمام تحصیل در دانشگاه فرهنگیان، قریب به سی نسل از آیندگان کشور نیز، در دستان آنان تربیت خواهند شد؛ در همین راستا، پژوهش حاضر، با هدف آینده‌پژوهی ایران قوی با تأکید بر نگرش دانشجومعلم‌ان دختر استان تهران، نسبت به مسأله جوانی جمعیت انجام گردید. در پاسخ به سؤال اول پژوهش، باید بیان نمود که عوامل کاهش جمعیت در ایران، از دیدگاه دانشجومعلم‌ان دختر استان تهران، به ترتیب عبارت‌اند از: نبود امکانات رفاهی و بهداشتی مکفی جهت فرزندآوری؛ به‌خصوص به زوجین نابارور با ۵۳٪، نبود فرصت‌های شغلی مناسب برای جوانان با ۱۴٪، نبود مشوق‌های لازم و مناسب جهت فرزندآوری زوجین جوان با ۱۳٪، فرهنگ‌سازی ناکافی رسانه‌ها و نبود دوره‌های روان‌شناسی کلاس-های آموزشی جهت روشن‌سازی زوجین با ۸٪ و فراهم نبودن فرصت‌های آموزشی یکسان برای کودکان با ۴٪. علاوه بر آن در پاسخ به سؤال دوم پژوهش، مهم‌ترین آسیب به فرزندآوری مادران معلم، از دیدگاه دانشجومعلم‌ان دختر استان تهران به‌عنوان مادران آینده کشور، عبارت‌اند از: فضای مجازی مدیریت نشده، برای کودکان در زمان حضور مادر در محل کار با ۱۴٪، عدم تربیت دینی کافی در مهدکودک‌ها با ۱۲٪، حجم کاری زیاد و ناتوانی مادر در تفکیک کار و مدرسه با ۱۹٪، فرهنگ‌سازی ناکافی رسانه‌ها با ۱۰٪، مشکلات مرخصی مادران شاغل و انتقالی معلمان با ۲۴٪ و نبود مشوق‌های لازم و مناسب جهت فرزندآوری زوجین فرهنگی جوان با ۲۱٪. علاوه بر آن، آسیب‌ها و تبعات کاهش جمعیت کشور در آینده، از دیدگاه دانشجومعلم‌ان دختر استان تهران به ترتیب شامل: کمبود نیروی دفاعی کشور، کمبود نیروی کارآمد صنعتی، کمبود نیروی انسانی با ۴۶٪، از کارافتادن کسب‌وکارها با ۲۲٪، فروپاشی نظام خانواده و پیری جمعیت، از بین رفتن خاله، عمه و... در آینده و ناآشنایی فرزندان با این نسب‌ها، کاهش نشاط اجتماعی و نوآوری با ۹٪ و به‌کارگیری اتباع خارجی در امور کشور و تضعیف دین و فرهنگ با ۵٪ می‌شود. همچنین راهکارهای بیان‌شده دانشجومعلم‌ان دختر جهت افزایش جمعیت عبارت‌اند از: وضع قوانین و طرح‌های تشویقی به دور از اجبار و افراتوتفریط با ۱۳٪، افزایش انگیزه جوانان برای ازدواج و فرزندآوری با ۱۷٪، اهدای وام با بهره اندک و عدم سخت‌گیری بیش از حد جهت ضامن ۲۶٪، اختصاص مرخصی لازم به مادران شاغل در بدنه آموزش و پرورش با ۱۰٪، فرهنگ‌سازی نگرش منفی مردم نسبت به وضعیت معیشتی زوجین جوان با ۱۶٪ و

تدبیر گسترده جهت آموزش و فرهنگ‌سازی جایگاه ارزشمند خانواده ۱۸٪. بر اساس بررسی‌های انجام شده در پژوهش حاضر، در صورت محقق شدن سناریو اول، یعنی افزایش میزان باروری کل، جمعیت کل کشور در سال ۱۴۳۰ هجری شمسی برابر با ۱۱۲/۴۷۵/۴۵۸ نفر، و با سناریوی سوم و چهارم یعنی کاهش شدید و کاهش ملایم باروری به ترتیب برابر ۹۵/۳۱۷/۶۴۶ و ۱۰۱/۳۹۲/۳۲۰ نفر خواهد بود. بر اساس نتایج پژوهش، پیشنهاد می‌شود، مطالعه به روش‌های کیفی برای هر یک از متغیرهای زمینه‌ای (اثر حجم گروه سنی دانشجومعلم، جنسیت، استان‌های مختلف، نوع سال ورود به دانشگاه فرهنگیان و تأهل) مرتبط با جوانی جمعیت به صورت مقایسه‌ای انجام شود. با توجه به ارتباط آماری بین اشتغال مادران معلم و فرزندآوری، دولت‌ها باید در حوزه‌ی مرخصی و اعطای وام با کم‌ترین بهره و عدم سخت‌گیری در ضامن معتبر، در میان زوجین فرهنگی، سرمایه‌گذاری کنند تا کم‌تر با خطر کاهش فرزندآوری مادران شاغل مواجه شوند. همچنین برنامه‌های کلان مصوب در جمهوری اسلامی ایران نظیر الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت، نظام مهندسی فرهنگی، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و نظایر آن مجموعه‌ای از رهیافت‌هایی هستند که در صورت اجرایی‌شدن می‌تواند ساختار جمعیتی کشور را پویا و متعادل کرده؛ بنابراین ضروری است عموم دستگاه‌های مسئول، به این دستاوردها و برنامه‌ها، با انجام وظایف خود و حذف موانع اجرایی در اصلاح ساختار جمعیتی کشور تلاش نمایند. علاوه بر آن فرهنگ‌سازی سیاست سالمندی فعال نیز یکی از راه‌حل‌های پرداختن به جمعیت سالمندان و کاهش مشکلات آینده‌ی کشور می‌باشد. این سیاست به معنای فعالیت در سنین سالمندی نیست، بلکه به آن معنا است که زمانی که افراد در سنین فعالیت قرار دارند از آگاهی اجتماعی، شغل، تحصیلات، درآمد، پس‌انداز و امکانات بهداشتی و رفاهی برخوردار شوند، به طوری که در زمان سالمندی تمکن مالی و سلامت داشته باشند و همچون سالمندان کشورهای توسعه‌یافته خودشان قادر باشند. سهم بیمه‌شان را پرداخت کرده و از خدمات آن بهره‌مند شوند. همچنین درج محتوای آموزشی مربوط به جمعیت در متون کتب درسی توسط وزارت آموزش و پرورش، ایجاد یک واحد درسی در کلیه رشته‌های آموزشی و تمرکز بیش‌تر بر واحد مدیریت خانواده، توسط وزارت‌های آموزش و پرورش، علوم، تحقیقات و آموزش پزشکی برای ارتقای سطح آگاهی‌های عمومی نسبت به آثار و پیامدهای منفی روندهای جمعیتی نیز می‌تواند مفید واقع شود.

منابع

- امام خامنه‌ای. مجموعه بیانات، قابل دسترس در: WWW.khamenei.ir
- پدram، عبدالرحیم (۱۳۹۳). **آینده پژوهی در یک نگاه**؛ تهران: سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا.
- سند ملی صیانت از جمعیت (۱۴۰۰). وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.
- سیاست‌های کلی جمعیتی، ابلاغیه مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳/۰۲/۳۰
- صالح اصفهانی، اصغر؛ پدram، عبدالرحیم؛ و ریسی‌وانانی، رضا (۱۳۹۷). «آینده پژوهی ساختار جمعیتی جمهوری اسلامی ایران از منظر دفاعی امنیتی تا افق ۱۴۳۰»، **پژوهش‌نامه نظم و امنیت انتظامی**، (۴۴) ۱۱، ۱-۳۲.
- فتحی، الهام (۱۳۹۹). **نگاهی بر گذشته، حال و آینده جمعیت ایران**؛ پژوهشکده آمار: تهران.
- قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (۱۴۰۰). مصوبه مجلس شورای اسلامی، مطابق اصل ۸۵ قانون اساسی.
- کوششی، مجید؛ و قربانی، زهرا (۱۳۹۱). «مطالعه جمعیت‌شناختی تأثیر جوان همسری بر ازدواج دختران»، **مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان**، (۲) ۱۰، 109-134.
- مدیحی، اعظم؛ نخعی، زهرا (۱۴۰۱). آشنایی با قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، **فصلنامه بهروز**، (۱۱۲) 33، ۱۲-۱۳.
- مشفق، محمود و حسینی، قربان (۱۳۹۱). «آینده پژوهی تغییرات جمعیتی ایران طی دوره ۱۳۹۰ تا ۱۴۲۰»، **معرفت فرهنگی اجتماعی**، (۱۳) ۴، ۲۱-۴۲.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۴). **نظام حقوق زن در اسلام**؛ چاپ نوزدهم، تهران: انتشارات صدرا.
- منتظری، رؤیا؛ سوداگر امیری، نوید؛ کاظمیان، مهرانه؛ و احمدیان، محمد (۱۴۰۱). «جوان-سازی جمعیت، چرا؟ و چگونه؟»، **مجله بهروز**، (۳۱) ۱۱۲، ۳۰-۳۴.
- نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن (۱۳۳۵-۱۳۹۵). مرکز آمار ایران.
- نجاتی، مهدی؛ شکیبایی، علیرضا؛ و غلامی، مصطفی (۱۳۹۹). «بررسی اثر ساختار سنی جمعیت بر رشد اقتصادی و بهره‌وری در ایران»، **فصلنامه مطالعات جمعیتی**، (۲) ۶، ۲۹۳-۳۱۳.

- Christian, L (2014). International Security Strategy and Global Population Aging. in journal of strategic security, 02-72
- McGinnity, F., & Russell, H (2008). Gender Inequality in Time Use: The Distribution of Caring, housework and Employment among Woman and Men in Ireland. Ireland: Brunswick Press.
- UN Department of Economic and Social Affairs (DESA) (۲۰۱۷) Population Division, World Population Prospects: The 02 2 Revision, Key Findings and Advance Tables New York: United Nations.

